

HILDEGARDA PAJĄK

LABORATORIUM JĘZYKOWE JAKO JEDNA Z NOWOCZESNYCH
FORM NAUCZANIA JĘZYKA OBCEGO

(Uwagi i spostrzeżenia z pracy dydaktycznej
z zakresu języka niemieckiego)

Wstęp

Wśród nowoczesnych metod nauki języków **obcych** poczesne miejsce zajmuje metoda, wykorzystująca jako jedną z najważniejszych pomocy naukowych laboratorium językowe.

Na pytanie, co oznacza właściwie laboratorium językowe można odpowiedzieć szybko, a równocześnie z drugiej strony po głębszym zastanowieniu się, określenie to wymaga dłuższego objaśnienia.

Pod nazwą tą rozumiemy urządzenie do nauki języka składające się ze stołu dyspozytorskiego dla nauczyciela i pewnej liczby izolowanych akustycznie kabin, z których każda wyposażona jest w magnetofon, słuchawki i urządzenie sterownicze. Jak wiadomo, każda taśma magnetofonowa posiada po jednej stronie czynną warstwę magnetyczną. Uniwersalna głowica magnetyczna przetwarza dźwięki na pole magnetyczne, a to poprzez układ elektroniczny przetwarzane jest z powrotem na głos. Dostępne w handlu magnetofony są 2- i 4-ścieżkowe. W magnetofonie dwu-

ścieżkowym korzysta się w pierwszym nagraniu z górnej ścieżki, zaś po odwróceniu szpuli nagrywa się ścieżkę dolną, która teraz znajduje się na górze szpuli. W odróżnieniu, magnetofony w laboratorium językowym charakteryzują się następującymi właściwościami:

1. Podczas ruchu taśmy w jedną stronę nagrywane mogą być niezależnie od siebie dwie ścieżki dzięki istnieniu 2 głowic nagrywająco-odtwarzających:

- a) ścieżka dla nauczyciela,
- b) ścieżka dla ucznia.

Ścieżka uczącego się nagrywana jest w przerwach po wypowiedziach nauczyciela i podobnie ścieżka nauczyciela wypełniona jest treścią w przerwach między wypowiedziami uczącego się.

2. Istnieje możliwość natychmiastowej odpowiedzi ucznia przy przesłuchiwaniu ścieżki nauczyciela bez obawy o skasowanie przez ucznia ścieżki nauczyciela (oddzielna głowica).

3. Po nagraniu wypowiedzi przez uczącego się możliwym jest równoczesne przesłuchanie zarówno ścieżki nauczyciela jak i ścieżki własnej, przy czym jak wynika z techniki nagrania, słyszy się tylko wypowiedź uczącego się bądź wypowiedź nauczyciela. Stosuje się zwykle następującą zasadę: po bodźcu, jakim jest wypowiedziane przez nauczyciela zdanie i po zadaniu przez niego pytania następuje przerwa, podczas której formuje odpowiedź uczący się, nagrywając ją na swojej ścieżce. Następnie słyszy on właściwą odpowiedź wypowiedzianą przez nauczyciela, którą uczeń jeszcze raz powtarza.

Schemat nagrania:

Ścieżka N Hier ist ein Brief.

Istest du den Brief? Ja, ich lese

den Brief

Ścieżka U

..... Ja, ich lese Ja, ich lese

den Brief

den Brief

Uwaga: Tak nagrane taśmy magnetofonowe można odtwarzać tylko w jednym kierunku

Stół dyspozytorski służy do wykonywania szeregu funkcji. Jest to miejsce dla nauczyciela wyposażone w magnetofon, mikrofon, często również w adapter oraz cały szereg przełączników i przycisków. Stąd nauczyciel może porozumieć się z każdym uczniem indywidualnie w kabinie przy pomocy mikrofonu i słuchawek.

W większości laboratoriów istnieje również urządzenie sygnalizacyjne, przy pomocy którego uczący przyzywa nauczyciela. Nauczyciel może więc słyszeć ucznia dwoma drogami:

- a) poprzez nagraną taśmę magnetofonową,
- b) drogą telefonicznego połączenia.

Nauczyciel może rozmawiać z uczącym się, udzielać mu rad i poprawiać, przy czym rozmowa ta nie jest nagrywana na taśmie. Inną ważną funkcją, jaką spełnia stół dyspozytorski w laboratoriach językowych jest przygotowanie ćwiczeń. Z magnetofonu ze stołu dyspozytorskiego nagrywa się program na wszystkie taśmy w kabinach uczących się. Istnieje również możliwość nagrywania z płyty lub przez mikrofon. W całym tym procesie na-

grywania może każdy uczeń przysłuchiwać się tej czynności, lecz nie może on w tym czasie nagrywać swego głosu.

W naszym laboratorium językowym nagrano 40 zestawów ćwiczeń dla podręcznika języka niemieckiego Rubinow Szarlitt, Wolf część 1. Taśmotekę i urządzenia laboratorium udostępniono do użytku uczącym się i tutaj, podobnie jak w bibliotece, student wybiera sobie odpowiednią taśmę, po czym ćwiczy indywidualnie interesujący go odcinek ćwiczeń.

Założenia metodyczne

Ćwiczenie w laboratorium nie daje studentowi żadnych dodatkowych wyjaśnień i nie powinno też stawiać przed nim żadnych zadań do rozwiązania. Czas pozostawiony na odpowiedź jest tak krótki, że nie może on długo zastanawiać się nad odpowiedzią. Dlatego też celowo podaje się już częściowo w tekście oczekiwane odpowiedzi, które uczeń lekko modyfikuje i powtarza, ćwicząc przy tym intensywnie formę gramatyczną na szeregu przykładach.

Cel i zadania laboratorium językowego:

1. Ćwiczenie języka - zautomatyzowanie wypowiedzi - wyrobienie refleksu językowego.
2. Wyrabianie obiektywności w ocenie błędu; uczeń słyszy i posiada bezpośrednią możliwość porównania swej odpowiedzi z pytaniem i właściwą odpowiedzią.
3. Możliwość natychmiastowej korekty ustnej.

W bezpośrednim dialogu między dwoma osobami, w którym uczący się jest jedną z osób, do której się mówi i stawia jej pytania, przedstawiony jest w każdym z ćwiczeń pewien materiał

gramatyczny, który przewija się przez odpowiednie sformułowania pytań i odpowiedzi. Każdy nauczyciel natychmiast sobie uświadomi, jeżeli pomyśli o przećwiczeniu np. przyimków rządzących 3 i 4 przypadkiem, że bez postawienia pytania z "wo" i "wohin" problem będzie nie do rozwiązania.

Weźmy jako przykład ćwiczenie powtórkowe nr 3a,b z zestawu 12
Die Studenten gehen in den Hörsaal

Wohin gehen Sie? -

Sie gehen in den Hörsaal...

Wo sind sie jetzt? -

Sie sind in dem Hörsaal...

U w a g a:

"-" oznacza oczekiwanie na odpowiedź ucznia

"..." powtórzenie przez ucznia odpowiedzi skorygowanej przez nauczyciela.

Cel zostaje osiągnięty z chwilą, gdy uczący się potrafią odpowiadać automatycznie i płynnie na stawiane pytania.

Zasada dialogu, o której wspomniałam już wyżej wymaga, aby przy powtórcie była ona nadal ściśle przestrzegana. W ćwiczeniach trudniejszych nie będzie to już proste powtarzanie, jakie miało miejsce w pierwszych zestawach ćwiczeń, lecz odpowiedź trzeba zmodyfikować gramatycznie.

Np. Sie wollen nach Berlin fahren.

Willst du auch nach Berlin fahren? -

Ja, ich will auch nach Berlin fahren ...

W powyższego typu ćwiczeniach przerabia się zaimki i formy czasownikowe równocześnie.

A oto dalszy przykład ćwiczeń laboratoryjnych:

Kommen Sie um 7 Uhr nach Hause? - Ja, ich komme um 7 Uhr nach Hause ...

Kommst du um 8 Uhr nach Hause? - Ja, ich komme um 8 Uhr nach Hause ...

Komme ich um 6 Uhr nach Hause? - Ja, Sie kommen um 6 Uhr nach Hause ...

Kommt ihr um 10 Uhr nach Hause? - Ja, wir kommen um 10 Uhr nach Hause ...

Kommen wir um 12 Uhr nach Hause? - Ja, wir kommen um 12 Uhr nach Hause ...

W zdaniach tych uczący się odpowiada biegle na zadane pytania i znajduje zawsze odpowiednią formę zaimkową. Naturalnie przy rozpoczynaniu tego rodzaju ćwiczeń nauczyciel informuje wpierrw ucznia o rodzaju mającej nastąpić odpowiedzi np. czy ona ma być twierdząca lub przecząca. Czyni to w formie podawania zdań wzorcowych przed każdym typem ćwiczenia. Korzystam tu z materiału skryptu ćwiczeń laboratoryjnych języka niemieckiego, który został opracowany przeze mnie.

Układ ćwiczeń

Układ materiału i narastanie w nim trudności pomyślane są tak, by stopniowo prowadziły one do osiągnięcia postawionego celu, którym są wspomniane wcześniej cechy: biegłość i refleks w odpowiedziach. Materiał podzielony został na 40 zestawów ćwiczeń nawiązujących do treści czytanek przerabianego równolegle podręcznika. Ćwiczenia są różnorodne i każde z nich wprowadza małą porcję nowego materiału gramatycznego. Ma to na ce-

lu uniknięcie zniechęcania ucznia przy przeładowywaniu go nadmiarem materiału, co miałyby się z postawionym celem.

Ćwiczenia zestawione zostały dla następujących haseł, po 7-10 zdań dla każdego.

1. Bitte, wiederholen Sie - Proszę powtórzyć
2. Bitte, hören Sie zu - Proszę słuchać
3. Bitte, antworten Sie - Proszę odpowiadać
4. Bitte, fragen Sie - Proszę pytać
5. Bitte, üben Sie - Proszę ćwiczyć
6. Bitte, bilden Sie Sätze - Proszę tworzyć zdania

Pierwsze ćwiczenie w zestawie zawiera najważniejszy zasób słów i zwrotów z czytanki podręcznika i pomyślane jest jako ćwiczenie powtarzające. Następnie ćwiczenia zajmują się formalnymi i składniowymi problemami zawartymi w tejże czytance. Ułożone są one w formie zdań oznajmujących dla ich powtarzania oraz w formie zdań pytających, na które oczekiwana jest odpowiedź: rodzaj odpowiedzi został wcześniej określony w zdaniach wzorcowych. Począwszy od szóstego zestawu ćwiczeń dwa ostatnie ćwiczenia zawierają krótki dialog oparty na słownictwie danej czytanki podręcznika. Pierwsze z nich przytacza ten dialog przeczytany poprawnie bez przerw przez lektora, który należy uważnie wysłuchać, zaś drugie ćwiczenie identyczne z pierwszym ma w tekście po każdym zdaniu przerwę, w której student winien powtórzyć dopiero co usłyszane zdanie, naśladowując wiernie również co do intonacji nauczyciela.

Dla opanowania jednego z trudniejszych zagadnień gramatycznych - używanie i tworzenie czasu przeszłego dokonanego (Per-

fekt) celowo wprowadzono począwszy od zestawu nr 16 ćwiczenia na ten temat. Uczący się ćwicząc stale tworzenie tego często używanego czasu dochodzi do wprawy w jego stosowaniu.

Przebieg pracy w laboratorium językowym (przy kontroli lektora)

Nauka w laboratorium językowym jest ciągłym ćwiczeniem, korygowaniem błędów i znów ćwiczeniem dla osiągnięcia perfekcji. Wszystko to odbywa się wyłącznie ustnie. Normalna nauka w sali wyprzedza zajęcia w laboratorium. W samym laboratorium następuje krótkie wprowadzenie nauczyciela, po czym odbywa się w kabinach 3-krotne przegrywanie taśmy, a potem kontrola przy pomocy pytań i odpowiedzi, czy przekazany materiał został należycie przyswojony. Schematycznie czynności te da się ująć w następujące punkty.

- A. Zajęcia w sali.
- B. Przygotowanie do pracy w laboratorium językowym, wyłącznie z technicznymi wskazówkami.
- C. W kabinie - Przegrywanie ćwiczeń z taśmy
 - 1 przegrywanie: słuchanie i nagrywanie wypowiedzi ucznia
 - 2 przegrywanie: słuchanie (ścieżki nauczyciela i ucznia)
 - 3 przegrywanie: słuchanie i nagrywanie jak w punkcie 1, lecz tym razem korygowanie przez uczącego się swych wypowiedzi.
- D. Kontrola wiadomości po zajęciach laboratoryjnych.

Ad A. Zajęcia w sali

Weźmy przykładowo zestaw ćwiczeń nr 26 do czytanki: "Der Theaterbesuch", gdzie mowa o bezokoliczniku z "zu". W jaki sposób nauczyciel wyjaśnia tę formę gramatyczną nie chciałabym się rozwodzić. Przypatrzmy się natomiast zdaniom o tej konstrukcji, gdzie w zestawie ćwiczeń w punkcie 2 mamy takie zdanie:

Ich gehe nachmittags spazieren. Es gefällt mir.

Was gefällt Ihnen? -

Nachmittags spazieren zu gehen ...

Wskazany jest, aby nie przechodzić zaraz w tego typu ćwiczeniach do innego zdania z innym czasownikiem, lecz zadawać pytania z tym samym czasownikiem. We wszystkich tych pytaniach oczekuje się odpowiedzi z formą gramatyczną z "zu". Powstają więc dalsze pytania kierowane do innych słuchaczy np.:

Was gefällt Ihnen?

Gefällt es Ihnen auch abends auf der Strasse spazieren zu gehen?

Wem gefällt es nicht auf der Strasse spazieren zu gehen?

Ich gehe ins Theater. Gefällt es Ihnen auch ins Theater zu gehen?

Ćwiczenia te wraz z dodatkowymi pytaniami przeprowadza się przy użyciu kilku zdań, a więc każdy słuchacz ma możliwość odpowiadać. Przeprowadzenie tych ćwiczeń w sali jest przygotowaniem do pracy w laboratorium.

Ad B. Krótkie omówienie mechanizmu pracy w laboratorium

Nauczyciel wyjaśnia uczącym się na tablicy jak nagrana jest taśma i daje przykłady, czego oczekuje od ucznia. Można rów-

nież ze stołu dyspozytorskiego przegrać początek taśmy na magnetofonie aby pokazać, w którym miejscu słuchacz winien włączyć się z odpowiedzią.

Wszystkie ćwiczenia w laboratorium pomyślane są jako wyłącznie ustne. Przeciwwskazane jest w każdym przypadku korzystanie z tekstu podczas zajęć w laboratorium. Po krótkich technicznych wyjaśnieniach - zresztą czynią to laboranci, którzy już uprzednio nakładają odpowiednie taśmy i sprawdzają prawidłowy stan techniczny urządzeń - zaczyna się odtwarzanie taśmy. Nasz stół dyspozytorski stoi z przodu, ale w niektórych laboratoriach jest on umieszczony z tyłu, ze względu na to, aby nie peszyć swym widokiem uczących się.

Podobno ma to dodatni wpływ szczególnie na tych słuchaczy, którzy są nieśmiali i skrępowani.

Ad C. Odtwarzanie taśm w kabinach

Uczący się rozpoczynają pracę w kabinach prawie równocześnie. Z początku nauczyciel kontroluje wszystkie kabiny, a potem zatrzymuje się krócej lub dłużej przy poszczególnych uczących się robiąc sobie notatki z ich pracy. Włączanie się po kolei nauczyciela do poszczególnych kabin ma tę zaletę, że przy przesłuchiowaniu kilku kolejnych studentów może on wychwycić te same trudności z którymi się spotykają i pomóc im w ich usunięciu. Jeżeli nie zaistnieją istotne nieporozumienia odnośnie postawionego zadania, nauczyciel raczej nie ingeruje. W przeciwnym razie jednak poprzez mikrofon udziela on uczącemu się odpowiednich wskazówek.

Drugie przegranie taśmy daje nauczycielowi możliwość wspólnie ze studentem rozpoznać błędy. Tym razem student tylko słucha

i przerywanie mu dla wskazania błędu w żadnym wypadku jemu nie przeszkadza. To przegranie jest bardzo ważne zarówno dla nauczyciela i dla studenta, ponieważ tu uwypukla się popełnione błędy poprzez porównanie z poprawnymi odpowiedziami.

Trzecie nagranie jest takie same jak pierwsze. Słuchanie i ponowne nagranie wypowiedzi studenta: następuje ostatecznie poprawa i ustalenie właściwej odpowiedzi. Z reguły każdy zestaw ćwiczeń wymaga do przegrania 8 do 10 minut, tak że na trzykrotne przegranie zestawu trzeba poświęcić około 30 minut. Tu dochodzi jeszcze kilka minut na przewinięcie taśmy.

Ad D. Sprawdzanie nabytych wiadomości

Po zakończeniu ćwiczeń w laboratorium należy jeszcze upewnić się, czy student opanował dany materiał wystarczająco przez zadawanie mu odpowiednich pytań kontrolnych. Jeżeli student nie opanował mimo to we właściwym stopniu materiału, musi on we własnym zakresie bądź to na drodze konsultacji, bądź też przez częstsze uczęszczanie do kabin, przyswoić sobie materiał. Wskazaniem byłoby, aby każdy student ćwiczył w laboratorium co najmniej 2 razy w tygodniu. Dlatego też wymagamy od naszych studentów, aby poza normalnymi zajęciami korzystali popołudniu z laboratorium językowego. Czynią to wprawdzie, lecz z małymi oporami.

Ćwiczenia laboratoryjne w owej formie mogą być uważane jako pierwsze próby do programowanego nauczania w laboratorium. Materiał podawany jest w małych dawkach i należy konsekwentnie i systematycznie wykonywać wszelkie ćwiczenia.

Nauczanie języka wyłącznie przy pomocy kabin wydaje mi się jednak niemożliwe do urzeczywistnienia, chociaż i na ten temat są różne zdania.

Żywego słowa nauczyciela, jego osobowości, jego oddziaływania na studenta nie zastąpi żadna taśma i żadna najlepsza maszyna, to są tylko środki, które pomagają nam w naszej tak trudnej pracy.

Przy ich pomocy niewątpliwie osiągniemy łatwiej i szybciej postawiony sobie cel a mianowicie, że mimo tak małego przydziału godzin potrafimy przekazać studentowi podstawową znajomość języka, nauczyć go posługiwania się nim w mowie potocznej, wszczepić w niego obowiązek korzystania z obcej literatury technicznej i zachęcić go do dalszego pogłębiania znajomości języka.

LITERATURA

- [1] KING Paul E., MATHIEU Gustave, HOLTON James - Sound Language Teaching. New York 1961.
- [2] LECHNER Manfred - Tonbandübungen für Fortgeschrittene München 1964.
- [3] PAJĄK Hildegarda - Zbiór ćwiczeń do poręcznika języka niemieckiego Rubinow, Szarlitt, Wolf, cz. 1 Warszawa 1969.
- [4] SCHULZ-GRIESBACH - Sprechübungen zum Gebrauch in der Klasse und im Sprachlabor. München 1964.
- [5] WILLEKE Ottomar - Übungen für das Sprachlabor. München 1964.